

«ВОЛЬНОСТЬ»: ОТ СЕМАНТИКИ ТЕРМИНА К СПЕЦИФИКЕ МЕНТАЛЬНО-ПРАВОВОГО ПРОСТРАНСТВА

Артеменко А. П.

Исследован процесс формирования правосознания украинского народа. Доказано, что ключевым для украинцев стало понятие «вольность». Анализ этимологии этого понятия, его контекстуального использования в юридических документах, сравнение смысловых нюансов понятий «вольность» и «свобода» делает возможным сделать вывод о формировании «образцовой идеи» правосознания как идеализации состояния свободы от государства.

Ключевые слова: вольность, правосознание, свобода, право

«VOLNOST»: FROM SEMANTIC CONCEPT TO SPECIAL MENTAL SPACE

Artemenko A. P.

The author investigates the constructive process of Ukrainian people's legal awareness. This article proves that definition «volnost» became the key definition of the Ukrainian legal awareness. Analysis of this definition, its contextual usage in legal documents, comparison of peculiarities of the definitions «volnost» and «freedom» makes it possible to form «perfect idea» legal awareness as independence of freedom from the state.

Key words: volnost, legal awareness, freedom, law.

УДК 340.12

Т. І. Бургарт, здобувачка

СУЧАСНА ЕКОСОФІЯ ПРАВА ЯК НЕКЛАСИЧНИЙ ТИП ПРАВОРОЗУМІННЯ

Сучасну екософію права обґрунтовано як некласичний тип праворозуміння. Він має специфічну суб'єкт-об'єктну спрямованість, яка виокремлюється рефлексією сфери взаємодії репрезентантів різних типів правової культури з їх природним середовищем буття на тлі визначення за предмет дослідження динаміки співвідношення прав людини і Природи у контексті розбудови екоправової, постіндустріальної цивілізації.

Ключові слова: екоправова культура, екософія права, екологічна правосвідомість.

Актуальність теми та аналіз її наукового розроблення. Фахівці з правознавства та філософії права запропонували чималу кількість визначень права, які віддзеркалюють їх класичні [1; 2, с. 35–48; 3, с. 252–253; 4] або неklasичні підходи до розуміння його природи [5–25], але вважати, що всі вони дають можливість цілком адекватно зрозуміти, чим є право було б перебільшенням. Справжня полівимірність цього феномену вимагає подолання методологічних обмежень кожного з них шляхом їх синтетичного взаємодоповнення.

Утім, не тільки наведене, а й усвідомлення зростаючої ролі правотворчості у гармонізації коеволюційних стосунків між людиною та її соціуму з Природою на тлі поглиблення глобальної екологічної кризи зумовлює нагальну необхідність наукового розроблення зазначеної проблематики.

Тому **метою** статті є обґрунтування такого її визначення, яким є ще не ким не запропоноване екософське розуміння її сутності. І це не є самоціллю нашого повідомлення, яке лише вимагає доповнити той потужний доробок у пізнанні феномену права, що є статком людської цивілізації. Сутність його полягає у тому, аби надати бачення того аспекту розуміння права, на який раніше ніхто не звертав уваги. Це, на нашу думку, неодмінно треба зробити з огляду на мотиви, які вже були висловлені у наших попередніх публікаціях, що окреслюють парадигмальну відмінність нашого підходу від інших праць, які стосуються проблеми праворозуміння.

Аналіз проблеми. Екософське обґрунтування сутності права надає можливість більш широко побачити специфіку людини як особистості в усіх історично відомих її соціокультурних інваріантах крізь призму її місця, ролі та призначення у складному процесі соціоприродного гомеостазу. Здійснення цього дослідницького задуму ми покладаємо у контекст його розчинення передусім у межах таких граничних підстав права, якими є його онтологічні, антропологічні та аксіологічні підстави. На наш погляд, саме такий підхід дозволяє побачити той новий акцент у розумінні та застосуванні права, який, долаючи парадигмальні обмеженості юридичного позитивізму, правового об'єктивізму та правового суб'єктивізму, виводить на рівень проникнення у джерела правового інтерсуб'єктивізму в його сучасному пост(мета)неklasичному форматі.

Зважаючи на це, слід підкреслити, що аналіз умов і обставин виникнення екософії права та її генези у межах класичного формату філософської культури дає підстави стверджувати, що світоглядно первісні, міфологічна та релігійна форми екософської рефлексії права засвідчили про її атрибутивну невід'ємність від когнітивного простору філософських знань як спеціального засобу пізнавальної і творчої діяльності людини, спрямованої на вивчення та освоєння такої граничної засади людського буття, якою є його екологічне підґрунтя. Саме у цих форматах екософсько-правової рефлексії було закріплено фундаментальну ментальну орієнтацію людини на необхідність підтри-

мання гармонійних взаємостосунків із своїм природним середовищем, досягнуте розуміння відповідальності людини як особистості та усього людського загалу за збереження природних умов свого життя.

Проте утвердження пріоритету юридичного позитивізму у свідомості політичної і економічного менеджменту провідних країн світу створило ментальні передумови для обґрунтування їхніми теоретиками стратегії техногенного розвитку індустріальної цивілізації, постулати якої суперечили як здоровому глузду, так і об'єктивним законам соціоприродного гомеостазу.

Адекватно відповісти на жахливі виклики технократичної політики і екокатастрофічної дійсності за допомогою екоправової рефлексії класичного типу виявилось неможливим. Тому виникла потреба «зняти» їх шляхом розроблення і упровадження в суспільній думці та практиці неklasичного, тобто сучасного, формату екософії права, що синтезував би краще з того, що надали йому на озброєння концепції раціоналізму і ірраціоналізму, котрі сформувалися в парадигмі інтерсуб'єктивізму.

Виходячи з розуміння досягнень сучасної екософської думки, передусім репрезентованої концепціями В. Андрейцева, Р. Атфілда, В. Бредіхіної, Н. Вершило, А. Гора, В. Гьосле, К. Ікеди, Г. Йонаса, Б. Каллікотта, В. Кобилянського, С. Кравченко, М. Костицького, В. Лозо, К. М. Маєр-Абіха, М. Моїсеєва, А. Муравих, О. Роя, Т. Рязської, А. Субетто, Л. Уайт, А. Д. Урсула, Ф.-Е. Шварцкопфа, К. Шиліна, бачимо її зіставлення з екософською рефлексією права як ставлення цілого до часткового, загального — до специфічного. У своїй фундаментальності екософія виходить з еніологічного знання про універсальні закономірності енергоінформаційного обміну в Природі, екстраполюючи їх у площину вивчення співвідношенням антропоного і соціального як взаємодоповнюючих один одного початків соціоприродного гомеостазу. Але якщо сенс екософії полягає у з'ясуванні законів взаємодії людини та її соціуму з Природою через пізнання всіх граничних підстав буття людини з метою обґрунтування шляхів досягнення соціоприродної гармонії, то специфіка екософської рефлексії права пов'язана із визначенням можливостей людини як творця і суб'єкта права, носія правосвідомості впливати на цей процес у правовий спосіб шляхом генерування екоправових ідей, моделювання змісту норм відповідного їм парадигмального характеру і конструювання на такого типу законодавчому фундаменті свого життя як біосоціальної, правової істоти, що є єдиною природною істотою, обтяженою відповідальністю за збереження не тільки свого роду, а й усієї біосфери як власного природного середовища. Тому екософська рефлексія права має цілком доцільну мету, котра чітко визначає її як світоглядно-методологічну відмінність у сфері екософського знання, так і філософсько-правового: вона функціонально зорієнтована на збереження, підтримування та розвиток людського роду, його життя шляхом утвердження у соціумі імперативів екоправової культури. Це зумовлює необхідність створення адекватної цій меті системи правового

виховання, яка б виступала надійною умовою формування екоправової свідомості творців постіндустріальної, екологічної державності, зокрема такої, що стосується нашої країни.

У цьому сенсі маємо обґрунтувати, що з'ясування сутності екоософського підходу до пізнання права і розуміння його ролі у процесі досягнення балансу всіх чинників соціоприродного універсуму визначається через аналізування специфіки його екстраполяції у площині граничних підстав права, якими є його онтологічні, антропологічні та аксіологічні основи.

Дійсно, з погляду онтологічного контексту екоософської рефлексії права набуває неаби якого значення розуміння необхідності принципової зміни парадигмального наповнення фундаментального рівня правової реальності, тобто утвердження як провідної такої ідеї права у соціокультурному просторі сучасного людства, яка б підпорядковувалася врахуванню дії всезагального закону соціоприродного гомеостазу, детермінуючи у подальшому відповідну парадигмальну трансформацію на похідних рівнях правової реальності: у змісті норм законодавства і правовідносинах.

Переосмислюючи з позицій екоософсько-правової парадигми сучасну правову онтологію, переконуємося, в тому що провідним чинником бажаної еволюції соціуму має стати правова людина як цілісна екологічна особистість та творча індивідуальність. Її формування не може бути пов'язаним з екологізацією правосвідомості українських громадян, їх духовним оновленням на засадах набуття знань про гармонізацію соціальних стосунків в цілому і правовідносин зокрема, де вирішальна роль відводиться чиннику визнання людиною своєї відповідальності перед Природою як усім життям. У цьому сенсі людина, що формується як екологічно-правова особистість та творча індивідуальність, якраз і здатна перебрати на себе відповідальність і за своє життя, і за майбутнє соціуму та Природи. Специфіка свідомості такого індивіда дозволяє йому з'ясувати, що закон Природи, який зумовлює її еволюцію, виявляється як феномен забезпечення життя однієї її форми іншою без цілковитого вичерпування першою потенціалу другої або її знищення.

З цього приводу, зокрема, зазначимо, що екологізація правосвідомості в контексті аксіологічного підходу в обґрунтуванні права означає аксіологічне оновлення суб'єктом права змісту норми закону на підставі застосування до її конструювання принципів верховенства права, справедливості, рівноправ'я, поваги до інших як до себе тощо. Тільки через таку процедуру суб'єкт права може здійснювати власну екзистенцію як процес соціального моделювання, що утверджує його сутнісне «Я», його дійсну гуманістичну природу. Це відкриває для нього можливість, залишаючись самим собою, самовдосконалюватися, відтворюючи свою екологічну сутність. Такою зрозумілою суб'єктом права ідея самореалізації є умовою звільнення його свідомості від застарілих і світоглядно обмежених стереотипів праворозуміння та утвердження гуманістичних правових цінностей як переконань, що спонука-

ють до відтворення стійких навичок правомірної поведінки у процесі соціальної комунікації, метою якої виступає діяльність, спрямована на розбудову правової державності і відповідної культури громадянського суспільства.

Застосовуючи саме екософсько-правовий спосіб рефлексії, маємо можливість цілком адекватно досягнути шляхи розв'язання дихотомії антропогенного (людиноприродного) і загальносоціального у людській практиці, соціальній творчості взагалі та правотворчості зокрема. Впевнюємося, аби сталося так, треба, щоб втіленні у природі людини екологічно-гуманістичні ознаки з образу її соціально-правового ідеалу перетворилися на її особисті переконання, ціннісні настанови. Аби тим самим, набуваючи статусу структуроутворюючих чинників системи засобів утвердження життя, вони стали ще дослівними і позавербальними почуттями людей, змінивши у цій ролі всі негативні емоційні схеми їх психіки.

На нашу думку, людство вже цілком дозріло до розуміння того, що не має іншого вибору, ніж брати на озброєння ідею розбудови екологічно чистого, гуманістично-правового суспільства заради утвердження гармонії усіх складників соціоприродного гомеостазу. Сучасну глобальну екологічну ситуацію у цьому зв'язку ми не можемо розглядати як лише наслідок помилок, що їх припустилося людство. Екологічні проблеми — це не тільки помилки людства, а ще й дещо більш фундаментальне, пов'язане із самим способом буття людини.

Новизна постановлення досліджуваної проблеми (включаючи й сучасне розуміння того, чим є правове суспільство) полягає у визначенні методологічної специфіки екософсько-правової парадигми. Виходячи з її підстав, розуміємо, що ключовим чинником бажаної еволюції соціуму мають стати правова людина як екологічно-цілісна особистість і творча індивідуальність. Її формування не може бути не пов'язаним з екологізацією правосвідомості громадян, їх духовним оновленням на засадах набуття знань про гармонізацію соціальних стосунків в цілому та правовідносин зокрема, де вирішальна роль відводиться чиннику визнання людиною своєї відповідальності щодо усіх виявів життя. У цьому сенсі людина, що виховується як екологічно-правова особистість та творча індивідуальність, якраз і здатна перебрати на себе відповідальність і за своє життя, і за майбутнє соціуму та Природи, тобто свідомо скеровувати соціоприродний гомеостаз у гармонійне русло. Наслідком так парадигмально орієнтованого духовно-творчого піднесення людини та її соціуму мусить стати оптимізація використання природних ресурсів, у першу чергу людських, що витрачаються на боротьбу людей між собою і Природою, а також — переключення цих сил на їхню співтворчість, що є умовою виведення кожної свідомої людини, як і взагалі людства, на рівень свідомих суб'єктів гармонізації взаємодії всіх елементів соціоприродної сфери.

Висновки. Екософія права якраз і повинна стати умовою подолання підтримуваної соціетальною цивілізацією тенденції до загострення дихотомії антропогенного (людиноприродного) та соціального, сприяючи свідомим зусиллям людства щодо її подолання та забезпечення органічного взаємодоповнення цих складників людського буття. Це можливо, якщо: по-перше, будуть змінено харак-

тер (право)творчості, її парадигма, що передбачає зміну зв'язки: життя => (право) творчість на якісно нову: (право)творчість => життя, співвідношення яких обумовлено розумінням його як полівимірної тотожності; по-друге, буде знятий екофобний замір утилітарно-прагматичної форми (право)творчості, що заперечує коеволюцію Природи і людини та її соціуму й її гармонізацію у форму цілісного модуля (екологічно-правової) творчості <=> життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология мировой правовой мысли : в 5 т. [Текст] — М. : Мысль, 1999.
2. Гегель, Г. В. Ф. Философская пропедевтика [Текст] / Г. В. Ф. Гегель ; пер. Б. А. Драгуна. — М. : Мысль, 1971 — (Работы разных лет в двух томах / Г. В. Ф. Гегель; т. 2). — С. 7–212.
3. Кант, И. Метафизика нравов [Текст] / И. Кант ; пер. С. Я. Шейнман-Топштейн, Ц. Г. Арзаканьян. — М. : Чоро, 1994. — (Собрание сочинений : в 8 т. / И. Кант ; т. 6). — С. 224–543.
4. Штраус, Л. Естественное право и история [Текст] / Л. Штраус ; пер. Е. Адлер, Б. Путько. — М. : Водолей Publishers, 2007. — 312 с.
5. Байтин, М. И. Сущность права. Современное нормативное правопонимание на грани двух веков. [Текст] / М. И. Байтин — М. : Право и государство, 2005. — 554 с.
6. Бандура, О. О. Єдність цінностей та істини у праві [Текст] : монографія / О. О. Бандура. — К. : НАВСУ, 2000. — 200 с.
7. Берман, Г. Западная традиция права : эпоха формирования [Текст] / Г. Берман. — М. : Изд-во МГУ, 1998. — 624 с.
8. Гюффе, О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу [Текст] / О. Гюффе ; пер. з нім. Л. А. Сотниченко, М. Д. Култасвої. — К. : Альтерпрес, 2003. — 264 с.
9. Загальна теорія держави і права [Текст] / [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина]. — Х. : Право, 2002. — 432 с.
10. Ильин, И. А. Общее учение о праве и государстве [Текст] / И. А. Ильин. — М. : АСТ : АСТ Москва, Хранитель, 2006. — 510 с.
11. Кельзен, Г. Чисте правознавство : 3 доп. : Проблема справедливості [Текст] / Г. Кельзен ; пер. з нім. О. Мокровольського. — К. : Юніверс, 2004. — 496 с.
12. Кистяковский, Б. А. Философия и социология права [Текст] / Б. А. Кистяковский : [основные труды ; подгот. Ю. Н. Давыдов и В. В. Сапов]. — СПб. : Изд-во РИГИ, 1998. — 798 с.
13. Кленнер, Г. От права природы к природе права [Текст] / Г. Кленнер : под ред. Б. А. Куракина; вступ. сл. Л. С. Мамут; пер. с нем. Т. Б. Бекназар-Юзбашева. — М. : Прогресс, 1988. — 319 с.
14. Козловський, А. А. Право як пізнання : Вступ до гносеології права [Текст] / А. А. Козловський. — Чернівці : Рута, 1999. — 295 с.
15. Кравець, В. М. Типи праворозуміння як методології основних філософсько-правових дискурсів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 Філософія права / В. М. Кравець. — К., 2003. — 16 с.
16. Кравцов, Н. А. Философия права Мишеля Вилле [Текст] / Н. А. Кравцов. — Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 2005. — 256 с.

17. Лейст, О. Э. Сущность права : Проблемы теории и философии права [Текст] / О. Э. Лейст. — М. : ИКД Зерцало-М, 2002. — 288 с.
18. Максимов, С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления [Текст] / С. И. Максимов. — Х. : Право, 2002. — 328 с.
19. Малинова, И. П. Философия права (от метафизики к герменевтике) [Текст] / И. П. Малинова. — Екатеринбург : Изд-во УГЮА, 1995. — 216 с.
20. Нерсесянц, В. С. Философия права [Текст] / В. С. Нерсесянц. — М. : Инфра-М, 1998. — 652 с.
21. Розин, В. М. Генезис права [Текст] / В. М. Розин. — М., 2001. — 163 с.
22. Сердюк, О. В. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві : пізнання соціальності права [Текст] : монографія / О. В. Сердюк. — Х. : Яшма, 2007. — 320 с.
23. Тимуш, І. С. Интегральный взгляд на право [Текст] : монографія / І. С. Тимуш. — К. : Атака, 2009. — 284 с.
24. Четвернин, В. А. Современные концепции естественного права [Текст] / В. А. Четвернин ; отв. ред. В. А. Туманов. — М. : Наука, 1988. — 144 с.
25. Postmodernism and Law : reference collection [Text] / ed. by Dennis Patterson, The State University of New Jersey. — Dartmouth : Publishing Company Limited, 1994. — 443 p.

СОВРЕМЕННАЯ ЭКОСОФИЯ ПРАВА КАК НЕКЛАССИЧЕСКИЙ ТИП ПРАВОПОНИМАНИЯ

Бургарт Т. И.

Современная экософия права обосновывается как неклассический тип правопонимания. Он имеет специфическую субъект-объектную направленность, которая определяется рефлексией сферы взаимодействия представителей разных типов правовой культуры с их природной средой обитания на почве принятия в качестве предмета исследования динамики соотношения прав человека и Природы в контексте созидания экоправовой, постиндустриальной цивилизации.

Ключевые слова: *экоправовая культура, экософия права, экологическое правосознание.*

THE MODERN ECOSOPHY OF LAW AS NON-CLASSICAL TYPE OF LAW UNDERSTANDING

Burgart T. I.

In the article the modern ecosophy of law is justified as non-classical type of law understanding. He has a specific subject-object direction, which is determined by reflection of the sphere of interaction of representatives of different legal culture's types with their Natural habitats by taking the dynamic of the correlation human and nature rights as a research subject in context of creation the ecolgal, post-industrial civilization.

Key words: *ecolegal culture, ecosophy of the law, ecolawful consciousness.*

